

OPTIMIZATION OF RESEARCH ACTIVITY IN THE CONTEXT OF KARAKALPAKSTAN

Temirkhanov B.U.

University of Innovation Technologies, Professor, PhD

(+998907234602)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20826993>

ARTICLE INFO

Received: 02nd June 2026

Accepted: 08th June 2026

Online: 09th June 2026

KEYWORDS

Science, Grant system,
Scientific research,
Scientific developments,
Academy of Sciences,
Pedagogical sciences,
Karakalpak branch,
intellectual.

ABSTRACT

Optimization of research activities, development of science in the conditions of Karakalpakstan, transition to the grant system is an important stage in the history of scientific activity, Financing of scientific developments, Karakalpak branch of the Academy of Sciences, Karakalpak branch of the Research Institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan.

QORAQALPOG'ISTON SHAROITIDA ILMIY-TADQIQOT FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH

Temirxanov B.U.

University of innovation technologies, professor-o'qituvchisi, PhD (+998907234602)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20826993>

ARTICLE INFO

Received: 02nd June 2026

Accepted: 08th June 2026

Online: 09th June 2026

KEYWORDS

Ilm-fan, Grant tizimi,
Ilmiy-tadqiqot, Ilmiy
ishlanmalar, Fanlar
akademiyasi, Pedagogika
fanlari, Qoraqalpog'iston
bo'limi,
intellektual. жинойятчили
кка қарши қурашиш.

ABSTRACT

Ilmiy-tadqiqot faoliyatini optimallashtirish, Qoraqalpog'iston sharoitida ilm-fanning rivojlantirishi, Grant tizimiga o'tish ilmiy faoliyat tarixida muhim bosqich, Ilmiy ishlanmalarni moliyalashtirish, Fanlar akademiyasi Qoraqalpog'iston bo'limi, O'zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy-tadqiqot instituti Qoraqalpog'iston filiali.

Milliy mustaqillik sharoitida to'plangan intellektual va ilmiy-texnik salohiyatdan foydalanish, respublikaning ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik muammolarini hal qilishda ilmiy

tadqiqotlarni tashkil etishning yangi shakllarini joriy etish, jamiyatda olimning rolini oshirish ilmiy sohaning muhim vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

2000 yillarning boshlarida O'zbekistonda ilmiy-tadqiqot faoliyatini optimallashtirish zarurati tug'ildi. 2002 yil 20 fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida"gi PF-3029-sonli Farmoni qabul qilindi. Unda "O'zbekistonning ilmiy va texnologik salohiyatini yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, iqtisodiyot va ijtimoiy sohadagi islohotlarning strategik vazifalari va ustuvor yo'nalishlariga muvofiq mamlakatning ilmiy-texnikaviy rivojlanishini ta'minlash, amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlar va texnologik ishlanmalar darajasi, sifati va samaradorligini oshirish, ulardan amaliyotda keng foydalanish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Fan-texnika taraqqiyotini Muvofiqlashtiruvchi kengash tashkil etilsin" deb ko'rsatilgan edi [1:1]. Qarorda, shuningdek, ushbu Kengashning asosiy vazifalari quyidagilar yekanligi ko'rsatilgan:

- iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohani rivojlantirish strategiyasi bilan bog'liq holda fundamental va amaliy ilmiy tadqiqotlar, texnologik ishlanmalarning ustuvor yo'nalishlarini, shuningdek mamlakat iqtisodiyotida qisqa muddatli, o'rta muddatli va uzoq muddatli istiqbolga mo'ljallangan tarkibiy o'zgartirishlarni belgilash;

- yirik ilmiy-tadqiqot dasturlari va texnologik loyihalar bo'yicha ularning mamlakat manfaatlariga hamda iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning davlat ustuvorliklariga muvofiqligidan kelib chiqqan holda ekspertizani tashkil etish va ekspert xulosalarini tasdiqlash;

- mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning davlat ustuvorliklariga muvofiq bo'lgan yirik ilmiy dasturlar va texnologik loyihalar loyihalarini tasdiqlash;

- har yilgi Ilmiy tadqiqotlar va texnologik ishlanmalar davlat dasturini tasdiqlash;

- innovatsion ilg'or g'oyalarni yaratuvchi, jahon ilm-fanidagi yangi, istiqbolli tendensiyalarni doimiy kuzatib boruvchi va ularni mamlakat manfaatlariga yo'lida foydalanish uchun jamlovchi iqtidorli olimlarni qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish.

Qarorga ko'ra, Muvofiqlashtiruvchi kengash huzurida uning ijro etuvchi organi sifatida Fan va texnologiyalar markazi tashkil etilib, u fan va texnologiyalarning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha fundamental va amaliy tadqiqotlarni bajarish huquqi uchun tanlovlarni tashkil etish va o'tkazishni, bir vaqtning o'zida ilmiy tadqiqotlarni bajarish uchun ajratiladigan intellektual salohiyat va moliyaviy mablag'lardan maksimal darajada oqilona foydalanishni ta'minlash maqsadida respublika ilmiy muassasalari faoliyatini tizimli tahlil qilishni boshladi.

Qoraqalpog'iston sharoitida ilm-fanning rivojlanishiga ushbu qaror sabab bo'ldi. Endilikda uchta yo'nalish - fundamental, davlat ilmiy-texnikaviy va innovatsion tadqiqotlar bo'yicha tadqiqotlar ilmiy loyihalarni ishlab chiqish va tanlovda ishtirok etish asosida amalga oshirildi. Shu asosda ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borayotgan u yoki bu muassasa ilmiy muammolarni ishlab chiqishi va budjetdan moliyaviy mablag'larni jalb qilishi mumkin edi.

Bu vaqtga kelib, O'zR FA Qoraqalpog'iston bo'limi respublika oliy o'quv yurtlari, shuningdek, O'zR Qishloq xo'jaligi fanlari akademiyasi Qoraqalpog'iston bo'limi, O'zR FA Klinik va eksperimental tibbiyot ilmiy-tadqiqot instituti, O'zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy-tadqiqot instituti Qoraqalpog'iston filiali va boshqa ilmiy muassasalar uchun milliy ilmiy-pedagogik kadrlarning tayanch bazasiga aylandi.

Grant tizimiga o'tish ilmiy faoliyat tarixida muhim bosqich bo'ldi. Jumladan, birgina O'zR FA Qoraqalpog'iston bo'limida 2002 yilda Qoraqalpog'iston olimlari tomonidan atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlashning ilmiy asoslarini ishlab chiqish, respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yo'llari, Qoraqalpog'iston xalqlarining tarixiy, adabiy va madaniy merosini o'rganish bo'yicha 50 ta ilmiy loyiha ishlab chiqildi [2:1]. 2003 yilda ilmiy-tadqiqot institutlari grant tizimiga o'tdi va tanlov natijasida O'zR FA Qoraqalpog'iston bo'limida 33 ta mavzu, shu jumladan 15 ta fundamental, 18 ta mavzu Davlat ilmiy-texnik dasturi (amaliy tadqiqotlar) bo'yicha bajarildi. Bundan tashqari, Fanlar akademiyasining o'zi Fundamental tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi bo'yicha mavzular tanlovini e'lon qildi, unda yana 11 ta ilmiy mavzu g'olib chiqdi [3:1]. Shuni ta'kidlash kerakki, 2003 yilda to'plangan materiallar asosida 180 ta ilmiy ishda, shu jumladan 5 ta monografiya va 7 ta darslikda ifodalangan tadqiqot natijalari tayyorlandi va nashr etildi [4:5].

Ilmiy-tadqiqot faoliyatini optimallashtirish respublikaning boshqa

ilmiy-tadqiqot markazlariga ham ta'sir qildi. Masalan, 2000 yillar boshida qishloq xo'jaligi sohasidagi ITI tuzilmasi qayta tashkil etildi. O'zbekiston qishloq xo'jaligi ilmiy-tadqiqot markazining Qoraqalpog'iston bo'limi tarkibiga O'zRITI Qoraqalpog'iston filiali; O'simliklarni himoya qilish ilmiy-tadqiqot institutining Qoraqalpog'iston filiali; "G'alla" NNT Qoraqalpog'iston filiali; O'zbekiston o'rmon xo'jaligi ilmiy-tadqiqot institutining Qoraqalpog'iston filiali; MChJning bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik bo'yicha Qoraqalpog'iston filiali; "Plem elita" NNT Qoraqalpog'iston filiali; O'zbekiston bozor islohotlari ilmiy-tadqiqot instituti Qoraqalpog'iston filiali; O'zbekiston veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti Qoraqalpog'iston filiali.

Respublika hukumati tomonidan markaz oldiga yangi vazifalar qo'yildi, jumladan, respublika agrosanoat majmuasining eng muhim muammolari bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish, mahalliy va jahon ilm-fani va amaliyotining eng yaxshi yutuqlaridan to'liq foydalanishni hisobga olish, shuningdek, ularning natijalarini qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga joriy etish, uning samaradorligini maksimal darajada oshirish. Shuningdek, Qoraqalpog'iston sharoitida sug'oriladigan, lalmi va o'rmon yerlari, cho'l hududlari va yaylovlarning unumdorligi va ulardan foydalanish samaradorligini oshirishning ilmiy-uslubiy asoslarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega bo'ldi. O'shanda ham qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirish, saqlash va qayta ishlash, chorva mollari va parranda boqish, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish

bo'yicha tejamkor texnologiyalarni joriy etish vazifasi qo'yilgan edi.

Ilmiy ishlanmalarni moliyalashtirishning grant tizimiga o'tilishi bilan mazkur muassasa o'z faoliyatini davom yettirdi. 2002 yilda Qishloq xo'jaligi ilmiy-tadqiqot markazi Qoraqalpog'iston filiali tomonidan 30 ga yaqin loyiha tayyorlandi, natijada har bir filialga fundamental va amaliy mavzularni ishlab chiqish uchun grantlar ajratildi. Biroq, bu davrda seleksiya va urug'chilik, seleksiya yutuqlarini sinash va muhofaza qilish sohasidagi tadqiqotlarning qisqarishi kuzatilmoqda. Chorvachilikning ilmiy muammolarini, veterinariyaning nazariy asoslarini ishlab chiqish, davolash-profilaktika chora-tadbirlarining ilmiy asoslangan tizimlarini yaratish zaif bo'lib qoldi. O'simliklarni himoya qilishning biologik va integratsiyalashgan usullari sohasidagi tadqiqotlarni tashkil etish umuman moliyalashtirilmagan [5:1].

Sh.Musaev nomidagi Qoraqalpog'iston dehqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti ham ilmiy-tadqiqot ishlarini davom yettirdi, biroq grant tizimiga o'tish bilan seleksioner olimlarning ko'plab ishlanmalari to'xtatildi. Lekin ishtiyok bilan ishlashni davom yettirganlar ham bo'ldi, masalan, 2003-2005 yillarda paxtaning yangi "KK-3550" va "Chimboy-5018" navlari yaratildi. O'zbekiston sholichilik ilmiy-tadqiqot instituti Qoraqalpog'iston filialining tajriba uchastkasida esa ilmiy-tadqiqot ishlarini hal etish uchun 26 nafar, shundan 8 nafar ilmiy xodim jalb etildi. Umuman olganda, filialning o'zida 38 nafar xodim ishlagan. Tajriba uchastkasida 2007 yilda rayonlashtirilgan sholi navlarining 34,7

va 2008 yilda 67,6 tonna yelita urug'i sotildi. 2007 yilda shartnoma asosida 277 tonna sifatli kuzgi bug'doy urug'i, 2008 yilda 246,3 tonna, 2010 yilda 101,2 tonna elita kuzgi bug'doy urug'i sotildi [6:1]. Ko'rinib turibdiki, 2010 yilda urug'liklarni sotish 2010 yilga nisbatan 2,5 barobarga kamaygan.

O'zPFITI Qoraqalpog'iston filiali tadqiqotchilari 2002 yildan buyon davlat grantlari asosida izlanishlar muntazam ravishda o'tkazildi. 2002 yil fevral oyidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etishni takomillashtirish" tug'risidagi farmoniga muvofiq ilmiy tadqiqot ishlari davlat granti asosida olib boriladi. Bu bo'yicha filialda ikkita bo'lim muvaffaqiyatli ilmiy izlanishlar olib borimoqda. Mazkur yillarda filial xukumat karorlarini rahbarlikka olgan holda ilmiy xodimlar bilan maktablardagi o'quv tarbiya javrayonini yaxshilash, ularning sharoitini ilmiy nazardan o'rganish masalarini yechishga yordam ko'rsatdi.

2003 yildan buyon o'shbu ilmiy-tadqiqot muassasi tarkibi qisqarib, grant asosida 9 ilmiy xodim ilmiy izlanishlar olib borgan. Ilmiy izlanishlarni boshqa muassasalar bilan hamkorlikda olib borish yaxshi yo'lga qo'yilgan. Jumladan, Xalq ta'lim vazirligi, respublika OO'Yu lari, O'zR Fanlar akademiyasi Qoraqalpog'iston bo'limi bilan aloqalar o'rnatilgan. "2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirishning davlat umummilliy dasturi"ni amalga oshirish bo'yicha muntazam ravishda ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Umumiy o'rtra ta'lim maktablari uchun metodik tavsiya, qo'llanmalar ishlab chiqmoqda.

Ular maktabdarga, o'quv tarbiya jarayoniga tatbiq etilgan.

References:

1. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 20.02.2002-yildagi PF-3029-son // <https://lex.uz/docs/150694> Murojat: 23.04.2022.
2. O'zFA QQB joriy arxivi. 2022-yil
3. O'zFA QQB joriy arxivi. 2023-yil
4. O'zFA Qoraqalpog'iston bo'limining faoliyati bo'yicha xisobot dokladi. 2003-yil // O'zFA QQB Axborotnomasi, 2004, № 1-2. 5-b.
5. O'zR Qishloq xo'jaligi Ilmiy-koordinatsion markazi Qoraqalpog'iston bo'limining joriy arxivi. 2003-yil.
6. «Sholi» ITI Qoraqalpog'iston filialining joriy arxivi. 2012-yil.